

Anaximenés

Testimonia DK 13 A (a testimonium edice J. Mansfeld)

Překlad a revize textu je jedním z výstupů předsokratovského semináře na Katedře filosofie a dějin přírodních věd PŘF UK – Vojtěch Hladký, Zdeněk Kratochvíl, Radim Kočandrlé – a je součástí projektu *Raná řecká filosofie a přírodověda*, GAČR 401/07/0516.

A 1 = Diogenés Laertios, *Vitae philosophorum* II,3 Marcovich

Anaximenés, syn Eurystratův, Mílét'an, byl posluchačem Anaximandrovým. Říkal, že počátkem je vzduch, a [ten že] je bezmezný. Hvězdy se prý pohybují nikoliv pod Zemí, nýbrž okolo Země.

Užíval nářečí íónského, prostého a nezdobného. Žil v době pádu Sard, jak tvrdí Apollodóros, a zemřel v 63. olympiádě.¹

Byli též jiní dva Anaximenové, oba z Lampsaku: řečník a historik, který byl synem sestry řečníka, jenž sepsal činy Alexandrovy.

Viz Pseudo-Anaximenés, *1. list* = Diogenés Laertios, *Vitae philosophorum* II,4 Marcovich:

Anaximenés Pýthagorovi:

Thalés, syn Examyův (...), se ve stáří nedočkal šťastného konce. Vyšel v noci, jak byl zvyklý, se služkou, pozorovat ze zápraží svého domu hvězdy. A jak se tak díval, neuvědomil si, kde je, vykročil za okraj srázu a spadl z něho. Tak Mílét'ané ztratili svého astronoma. My však, jeho žáci, buďme pamětlivi tohoto muže a stejně tak i naše děti a naši žáci, a stále se zabývejme jeho výkladem. Ať každá naše řeč začíná s Thalétem.

A 2 = *Súda*, s. v. Anaximenés

Anaximenés, syn Eurystratův, Mílét'an; filosof, žák a nástupce Anaximandra z Míléty, prý také Parmenida [omyl]. Žil v 55. [?] olympiádě² v době pádu Sard, když Peršan Kýros porazil Kroisa.³

A 3 = Eusebios, *Chronicae*, olymp. 55,4

Fysik Anaximenés byl znám ve 4. roce 55. [?] olympiády [557/6 před n. l.].

¹ Roku 528 až 525 před n. l.

² Roku 560 až 557 před n. l.

³ Roku 546 nebo 545 před n. l.

A 4 = Aristotelés, *Metaphysica* I,3; 984a5

Anaximenés a Diogenés [z Apollónie] pokládají vzduch za dřívější než vodu a považují jej za hlavní princip jednoduchých těles [živlů].

A 5 /1 = Simplikios, *In Physica* 24,26

Anaximenés z Mílétu, syn Eurystratův, byl druhem Anaximandrovým. I on tvrdí, že základní přirozenost je jedna a bezmezná, stejně jako Anaximandros. Ne však neurčitá, jako u Anaximandra, ale určitá, neboť tvrdí, že je jí vzduch. Vzduch se pak liší řídkostí nebo hustotou podle podstat [prvků a dalších věcí]. Když vzduch řídne, vzniká oheň, když houstne, vzniká vítr, dále pak oblak. Když ještě více zhoustne, vzniká voda, pak země, potom kámen, a vše ostatní z těchto věcí. I on předpokládá věčný pohyb, kterým se rovněž děje přeměna.

A 5 /2 = Simplikios, *In Physica* 22,9

Je třeba vědět, že něco jiného je to, co je bezmezné a vymezené co do počtu, což je vlastní těm, kteří mluví o mnohých počátcích. Něco jiného je však to, co je bezmezné nebo vymezené co do velikosti, jak [Aristotelés] kriticky zkoumá v úvahách o Melisovi a Parmenidovi, a toto spojuje i s Anaximandrem a s Anaximenem, kteří předpokládají jeden prvek, bezmezný co do velikosti.

A 5 /3 = Simplikios, *In Physica* 149,32

Pouze u něj Theofrastos v *Historií*⁴ mluví o zředování a zhušťování; je však zřejmé, že [obrazu] zředění a zhušťování užívají i jiní.

A 6 = Pseudo-Plútarchos, *Stromata* 3 (v: Eusebios, *Praeparatio evangelica* I,8,3); fr. 179.31–40 Sandbach (*Doxographi Graeci* p. 579–580)

Anaximenés prý řekl, že počátkem veškerenstva je vzduch, a ten že je bezmezný co do velikosti, je však určený svými kvalitami. Všechno se rodí podle jeho zhušťování a zase zředování. Pohyb existuje od věčnosti. Říká, že kontrakcí vzduchu vznikla nejprve velmi plochá Země. Proto také dává smysl, že je nadnášena vzduchem. Slunce, Měsíc a ostatní hvězdy mají počátek svého vzniku ze Země. Opravdu tedy tvrdí, že Slunce je zemí, a že nabývá dostatečné teploty svým prudkým pohybem.⁵

⁴ Fr. 2 = *Doxographi Graeci* p. 477.

⁵ Podle Sandbacha vznikla poslední věta záměnou s Anaximandrem.

A 7 = Hippolytos Rom., *Refutatio* I,7 Marcovich

- (1) Anaximenés, který je také z Miletu, syn Eurystratův, pravil, že počátkem je neomezený vzduch, ze kterého vznikají {věci přítomné, minulé a také budoucí, i} bohové a božské věci, další věci pak vznikají z potomků vzduchu.
- (2) Podoba vzduchu je takováto: Když je naprosto stejný, je pro zrak nezjevný. Stává se však zjevným díky chladu a teplu, i díky vláze a pohybu. Pohybuje se ovšem vždy. Kdyby se totiž nehýbal, nemohlo by se proměňovat to vše, co se proměňuje.
- (3) Zhuštěný a zředěný vzduch se jeví každý jinak. Když se totiž rozpíná a stává se řidším, vzniká oheň; zatímco vítr je znovu vzduch, středně zhuštěný. Ze vzduchu se stlačováním tvoří oblak, ještě dále voda. Je-li ještě více zhuštěn, tak země, a při největším zhuštění kameny. Nejzákladnějšími protiklady vznikání jsou tedy teplo a chlad.
- (4) Země je plochá a vznáší se na vzduchu; podobně i Slunce a Měsíc i všechny ostatní hvězdy, které jsou ohnivé, se díky své plochosti vznášejí ve vzduchu.
- (5) Hvězdy vznikly ze země tím, že z ní vystupuje vláha, jejímž zředováním vzniká oheň, a z ohně, který je ve výši, se slučují hvězdy. V oblasti hvězd jsou však i zemité přirozenosti, pohybující se společně s nimi v kruhu.
- (6) Anaximenés říká, že hvězdy se nepohybují pod Zemí, jak předpokládali jiní, nýbrž kolem Země, jako když se kolem naší hlavy točí plstěný klobouk. Slunce se neskrývá tím, že se pohybuje pod Zemí, nýbrž tím, že je kryto vyššími částmi Země – a také proto, že jeho vzdálenost od nás se zvětšuje. Hvězdy nehřejí proto, že jsou velice daleko.
- (7) Větry se rodí, když se zvedá vzduch, který je částečně zhuštěn. Když se nashromáždí a ještě více zhoustne, rodí se mraky, a takto se vzduch dále proměňuje ve vodu. Kroupy vznikají tehdy, když voda z mraků ztuhne a padá. Sníh pak, když tyto vlhké věci ztuhnou.
- (8) Blesk vzniká, když se mraky rozestoupí silou vanutí, neboť jejich rozestoupením vzniká svítivá a ohnivá záře. Duha se rodí ze slunečních paprsků, když dopadají do nashromážděného vzduchu. Zemětřesení vzniká, když je země příliš změněna ohřátím a chladnutím.
- (9) Takové jsou tedy Anaximenovy názory. Jeho mužný věk byl kolem prvního roku 58. olympiády [548 před n. l.].

A 8 = Hermiás, *Irrisio gentillium philosophorum* 7 Hanson

Jakmile jsem se domníval, že mám nehybný názor, vzal si jej Anaximénés a zvolal proti němu: Já ti však říkám, že veškerenstvo je vzduch. A ten se stává vodou a zemí, když se zhušťuje a shromažďuje; stává však se aithérem a ohněm, když se zředí a rozptýluje. Když se pak vrací do své vlastní přirozenosti, stává se vzduchem. {Řídký, jestliže se zhušťuje, jak říká, proměňuje se.} A tak jsem přijal tento názor a miluji Anaxiména.

A 9 = Cicero, *Academica priora* II,118,1

Potom se jeho posluchač Anaximénés domníval, že vzduch je bezmezný, ale ty věci, které se z něho rodí, že jsou vymezené: rodí se totiž země, voda, oheň, ze kterých pak vše jest.

A 10 /1 = Cicero, *De natura deorum* I,10,26

Anaximénés potom stanovil, že vzduch je bůh, a že vzniká, že je nesmírný a bezmezný a vždy v pohybu. Jako kdyby mohl vzduch bez nějakého tvaru být bohem, neboť především bohu náleží, aby měl ne nějakou, ale nejkrásnější podobu. Jako kdyby vše, co vzniklo, nebylo nutně smrtelné.

A 10 /2 = Augustinus, *De civitate Dei* VIII,2

[Anaximandros] zůstavil svého žáka a nástupce Anaxiména, který za příčiny všech věcí považoval bezmezný vzduch, bohy ani nepopíral, ani o nich nemlčel. Věřil však, že vzduch neučinili bohové, ale že oni sami povstali ze vzduchu.

A 10 /3 = Áetios I,7,13 Diels

Anaximénés říká, že [bohem je] vzduch. Těmto slovům je však třeba rozumět tak, že se jedná o síly, které prostupují prvky nebo těly.

A 11 = Simplikios, *In Physica* 1121,12

Jeden svět pokládají za vzniklý a zanikající ti, kdo říkají, že svět vždy jest, ale není vždy tentýž, nýbrž se pokaždé stává jiným, podle jakýchsi period časů; tak např. Anaximénés, Hérakleitos, Diogenés [z Apollónie] a později stoikové.

A 12 = Áetios II,2,4 Mansfeld–Runia

Jedni se domnívají, že [svět] se otáčí jako mlýnský kámen, jiní zase, že jako kolo.

A 13 = Áetios II,11,1 Mansfeld–Runia

O nebi, jaká je jeho jsoucnost:

Anaximenés tvrdí, že nejzazší okruh je zemitý.

A 14 /1 = Áetios II,13,9 Mansfeld–Runia

Jaká je podstata nebeských těles, planet a stálic:

Anaximenés říká, že přirozenost nebeských těles je ohnivá; že však zahrnuje i jakási zemitá tělesa unášená dokola spolu s nimi, která nejsou viditelná.

A 14 /2 = Áetios II,14,3–4 Mansfeld–Runia

O tvarech hvězd:

Anaximenés [říkal, že hvězdy] jsou připevněny v křišťálovitém [nebi] jako hřebíky. Někteří je však mají za ohnivé lístky, jako obrázky.

A 14 /3 = Áetios II,16,5 Mansfeld–Runia

O oběhu a pohybu nebeských těles:

Anaximenés říkal, že hvězdy nekrouží pod Zemí, nýbrž okolo Země.

A 14 /4 = Aristotelés, *Meteorologica* II,1; 354a27

Dokladem toho, že severní část Země je vysoká, má být přesvědčení četných dávných meteorologů, že Slunce se nepohybuje pod Zemí, nýbrž kolem Země a její severní části; že mizí a tak působí noc, protože směrem k severu je Země vysoká.

A 14 /5 = Áetios II,19,1–2 Mansfeld–Runia

Jak nastávají hvězdná znamení [zimy i léta]:

Platón [tvrdil], že znamení, jak zimní, tak letní, se dějí podle východů a západů hvězd, totiž Slunce, Měsíce a ostatních planet a stálic. Anaximenés však tvrdil, že žádné z těchto [znamení] se neděje díky nim, ale pouze díky Slunci.

A 14a = Plinius, *Naturalis historia* II,186–187

Tak se děje, že díky různému přírůstku světla nejdelší den v Meroé zahrnuje 12 rovnodennostních hodin a 8 devítin jedné hodiny, v Alexandrii však 14 hodin, v Itálii 15, v Británii 17 (...) Tento výklad stínů, který se nazývá gnómonika, objevil Anaximenés z Míléty, žák Anaximandrův, o kterém jsme mluvili, a jako první představil v Lakedaimónii hodiny, které nazývají *skiothérikon* (lpač stínů).

A 15 /1 = Áetios II,20,3 Mansfeld–Runia

O podstatě Slunce:

Anaximenés a Parmenidés [říkají, že Slunce je] ohnivý.

A 15 /2 = Áetios II,22,1 Mansfeld–Runia

O tvaru Slunce:

Anaximenés a Alkmaión [říkají], že (B 2a) Slunce je ploché jako list.

A 15 /3 = Áetios II,23,1 Mansfeld–Runia

O obrazech Slunce:

Anaximenés [říká], že hvězdy [Slunce, Měsíc a planety?] jsou zatlačovány zhuštěným vzduchem, který jim klade odpor.

A 16 /1 = Theón ze Smyrny, *De utilitate mathematicae* 198,14 Hiller

Eudémus v *Dějínách astronomie* vypráví, že Oinopidés (...), a že Anaximenés [objevil], že Měsíc má světlo ze Slunce, a jakým způsobem se zatmívá.

A 16 /2 = Áetios II,25,2 Mansfeld–Runia

O podstatě Měsíce:

Podle Anaximena, Parmenida a Hérakleita je Měsíc ohnivý.

A 17 /1 = Áetios III,3,2 Diels

Anaximenés říká [o blýskání] totéž jako Anaximandros a dodává, že také moře zazáří, když je rozčísnuťo vesly.

A 17 /2 = Áetios III,4,1 Diels

Podle Anaximena oblaka vznikají, když se vzduch příliš zhustí. Když se ještě více stlačí, vyjde déšť, avšak kroupy tehdy, když padající voda ztuhne; sníh tehdy, když je ve vlhku obsaženo trochu vanutí.

A 18 /1 = Áetios III,5,10 Diels

Anaximenés tvrdí, že duha vzniká, když sluneční záře dopadá na hustý, tlustý a temný mrak tak, že paprsky, které se u něj shromažďují, nemohou projít ven.

A 18 /2 = *Scholia Arati* 515,27 M.

Anaximenés říká, že duha vzniká, když sluneční záře dopadne do hustého a stlačeného vzduchu. Tehdy se jeho přední část jeví díky Slunci [?] rudá, neboť je rozžhavená od paprsků; zbývající část pak černá, neboť v ní převládá vlhkost. V noci prý duha vzniká od Měsíce, ne však často, neboť úplněk není vždy a Měsíc má světlo slabší než Slunce.

A 19 = Galénos, *In Hippocratis De natura hominis* XVI,395 Kühn

Anaximenés si myslí, že větry vznikají z vody a vzduchu, a pohybují se s nevídanou silou, prudce a tak rychle, jako létají ptáci.

A 20 /1 = Áetios III,10,3 Diels

Podle Anaximena má Země podobu stolu.

A 20 /2 = Aristotelés, *De caelo* II,13; 294b13

Anaximenés, Anaxagorás a Démokritos však tvrdí, že příčinou toho, že Země stojí, je její plochost. Nerazí si cestu vzduchem pod sebou, ale přikrývá je jako poklice, což plochá tělesa zjevně dělají. Ta jsou totiž vůči větru nehybná díky protitlaku. Tvrdí, že takto to činí i Země svou plochostí vůči vzduchu pod ní. Vzduch nemá dostatečné místo, aby se pohnul, zůstává dole a v klidu, jako voda v klepsydře.

A 20 /3 = Áetios III,15,8 Diels

O zemětřeseních:

Anaximenés [o Zemi]: Díky plochosti je nadnášena vzduchem.

A 21 = Aristotelés, *Meteorologica* II,7; 365b6

Anaximenés říká, že když je Země promočena deštěm a vysušena, puká a pádem odlamovaných návrší se otřásá. Proto zemětřesení nastávají v dobách horka, nebo zase za velkých dešťů, neboť v dobách horka, jak bylo řečeno, vysušená země puká a [naopak] příliš vlhká země se rozpadá.

A 22 = Galénos, *In Hippocratis De natura hominis* XV,25 Kühn

Neříkám však, že člověk je veskrze vzduch, jako Anaximénés.

A 23 = Ióannés Filoponos, *De anima* 9,9

Jiní považovali [duši] za vzdušnou, jako Anaximénés a někteří ze stoiků.

Viz Diogenés z Apollónie A 20; Platón, *Phaedo* 96b (= Alkmaión A 11); Empedoklés A 76.

Fr. 6 Mansfeld = *Turba philosophorum* 110,23 (Sermo 2) Ruska

Anaximénés říká: Velebím a ctím vzduch – abych posílil Anaximandrovu řeč – neboť díky němu [vzduchu] se [alchymické] dílo zdokonaluje, [a vzduch] se zhušťuje a zředuje, otepluje a ochlazuje. K jeho zhušťování však dochází, když se kvůli oddálení Slunce od něj odděluje. K jeho zředění dochází, když Slunce vystoupí na nebi do výšky, vzduch se ohřívá a řídne. Podobně se děje v souvislosti s jarem, v době, která se nevyznačuje teplem ani chladem. Neboť podle střídání řádu ustanoveného ke střídání rozdílů [během] roku nastává i změna do zimy. Tehdy vzduch houstne, protože se od něj Slunce vzdaluje. A tehdy dostihuje lidi chlad. Když vzduch řídne, je Slunce blízko, a když je blízko a vzduch řídne, přichází k lidem teplo.

Aristotelés, *Meteorologica* 365a14-19 (viz **DK 68 A 7**)

O zemětřesení a pohybu země je potom třeba říci:

Příčina, která s touto událostí souvisí, je tohoto druhu. Až doposud jsou o tom tři výklady od tří autorů. Vyjadřovali se o tom Anaxagorás z Klazomen a dříve Anaximénés z Mílétu, později Démokritos z Abdér.